

Zihinsel ve Fiziksel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Yaşam Doyumu ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi

Investigating The Hopelessness And Life Satisfaction Levels of The Parents With Mental Disabled Child

Mehibe AKANDERE*
Meryem ACAR
Gülsüm BAŞTUĞ**

ÖZET

Bu araştırma zihinsel, fiziksel ve zihinsel - fiziksel engelli çocuğa sahip olan anne-babaların umutsuzluk ve yaşam doyum düzeylerinin belirlenebilmesi amacıyla yapılmıştır. Engelli çocuğa sahip anne-babaların yaşam doyum ve umutsuzluk düzeyleri; çocuğa ait cinsiyet, yaş, özür grubu ve özel eğitim aldıkları süre ile anne-babalara ait yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir durumları gibi değişkenlere göre karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini her üç engel grubundan toplam 300 anne ve baba oluşturmaktadır. Örnekleme alınan anne ve babalara Aile Bilgi Formu ile birlikte, Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Yaşam Doyum Ölçeği uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde t testi ve One – Way ANOVA, Tamhane, Ki-kare testleri kullanılmıştır.

Sonuç olarak; zihinsel, fiziksel, zihinsel-fiziksel engelli çocuğa sahip anne- babaların umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyleri ile yaş, eğitim, gelir düzeyi, engeli çocuğun cinsiyeti arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Özürlü çocukların eğitim ve tedavilerinin yapılabileceği kurumların yaygınlaştırılması ve erken dönemlerde anne-babalara, aile eğitimi, bireysel danışmanlık hizmetlerinin verilmesinin ailelerin belirsizlik ve yalnızlık duygularını azaltacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Engelli Çocuklar, Umutsuzluk, Yaşam Doyum

Çalışmanın Türü: Araştırma

ABSTRACT

The birth of a handicapped child in the family is a situation effecting the lives, feelings and behaviors of family members in a negative way. While expecting a child having normal features and building all hopes, expectations and plans on this, the birth of a child having different features causes for families to experience big differences in their social environments, expectations, plans, work lives and financial matters. Also, families have the feelings such as shock, rejection, deep sadness, guilty conscience, non-acceptance and try to accommodate their child's differences, look for solutions for the situation. Besides increasing the number of suitable foundations for handicapped children, it is thought that improving the physical conditions at schools for children being able to make use of formal education, making necessary arrangements and supplying equipments will effect the desperation and life satisfaction levels of parents in a positive way.

To keep alive the life satisfaction and hope feelings of parents will be possible only if the help and support that they need are provided. With this research, it is aimed to make the parents, having physically and mentally handicapped child, more hopeful and feel confident, to keep family integrity and build a healthy society, to light the way of parents. The scarcity of the researches about this subject reveals the importance of this research.

This study has been carried out in order to determine the hopelessness and life satisfaction levels of the parents with mental disabled child. The life satisfaction and hopelessness levels of the parents with mental disabled child were investigated by comparing the gender, age, disability group, and time of the special education taken by the child related to the child with the variables such as age, gender, and the states of education and income belonging to the parents.

The study was carried out on the parents of the mental disabled children attending in A. Celalettin Çıltaş Special Education and Rehabilitation Center, and the other rehabilitation institutes in Konya. The population of the study consists of 300 parents from each of three-disability group. The parents included in the population were given Family Information Form as well as Beck Inconsistency Scale and Life Satisfaction Scale and asked for them to complete these forms. According to the examination "normality", in the independent groups from parametric test, t-test and One-way ANOVA, Tamhane, Qui-square test were employed. In this study, significance level was as 0.05.

This research aims to light the way of families and become a reference for upcoming researches about this subject with the belief that parents will communicate with their children more positively, participate in their education and make much healthier plans for the future if necessary services are provided by determining life satisfaction and desperation feelings that families experience.

To conclude; whereas no significant relation has been found between the life satisfaction and desperation levels of the parents having mentally handicapped, physically handicapped, mentally-physically handicapped children; meaningful differences have

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi

** Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi

been determined considering variables such as age, education, income level, handicapped child's being male or female. The hope, feeling and expectation scores about future of mothers being 51 and over have been found to be higher than the scores of 20-35 aged mothers. The life satisfaction scores of fathers aged 51 and over have meaningfully been found to be higher than the life satisfaction scores of 36-50 aged fathers. The scores concerning feelings and expectations about future of mothers, being primary school graduate, have been determined to be higher than the scores of mothers, being university graduate. The reason why the hope, the feeling and expectation about future scores of mothers in declining years are higher than the young ones' is thought to result from their looking after physically and mentally handicapped child since his birth ,spending more time than father, and nursing for long years without being tired of. It is thought that they despair with the worry of that the health problems in declining years will make child care more difficult and they won't meet their own care needs.

In conclusion; whereas no significant relation has been found between the life satisfaction and desperation levels of the parents having mentally handicapped, physically handicapped, mentally-physically handicapped children; meaningful differences have been determined considering variables such as age, education, income level, handicapped child's being male or female. The hope, feeling and expectation scores about future of mothers being 51 and over have been found to be higher than the scores of 20-35 aged mothers. The life satisfaction scores of fathers aged 51 and over have meaningfully been found to be higher than the life satisfaction scores of 36-50 aged fathers. The scores concerning feelings and expectations about future of mothers, being primary school graduate, have been determined to be meaningfully higher than the scores of mothers, being university graduate. The scores of feeling and expectation about future, hope, motivation loss of fathers, being primary school graduate, have been found to be higher than the scores of fathers being secondary and high school graduate.

The life satisfaction scores of fathers being university and high school graduate have been found to be higher than the scores of fathers being primary school graduate. It has been found that the feelings and expectations about future of fathers getting minimum wages are higher than other income groups and there is a significant relation between income level and life satisfaction. The feelings and expectations about future of fathers having mentally handicapped child have been found to be higher in comparison with the fathers having physically handicapped child. The motivation loss values of fathers having mentally and mentally-physically handicapped child have been found to be higher in comparison with the fathers having physically handicapped child. Whereas no significant difference has been found between desperation and life satisfaction levels of parents having female child , the life satisfaction of mothers having female child has been found to be higher than the fathers'. It has been determined that there is no significant relation between desperation and life satisfaction levels of parents having male child.

In the light of research results, it is thought that it will decrease uncertainty and loneliness feelings of the families to popularize the foundations presenting education and treatment services for handicapped children and to present Family Education, Individual Consultancy services to the parents in early terms. In the direction of study results, it will be useful to popularize the foundations presenting education and treatment services for handicapped children; to direct parents to the suitable foundations according to their children's handicaps in early term and to popularize informative consultancy services for families. It is thought that popularizing the foundations where the education and treatment services for handicapped children are presented and giving family education, individual consultancy services to the parents in early terms will decrease uncertainty and loneliness feelings of the families.

Keywords: Disabled children, hopelessness, life satisfaction.

Type of Study: Research

GİRİŞ

Ailede engelli bir çocuğun doğumu, aile üyelerinin yaşamlarını, duygularını ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen bir durumdur. Normal özelliklere sahip bir çocuk beklerken ve gelecekle ilgili bütün umut, beklenti ve planlarını da bunun üzerine kurarken, farklı özelliklere sahip olan bir çocuğun doğması ailelerin sosyal çevrelerinde, beklentilerinde, planlarında, iş yaşamlarında ve mali konularda büyük değişiklikler yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca aileler şok, reddetme, aşırı üzüntü, suçluluk, kabullenememe duygularını yaşamakta, çocuğundaki farklılıklara uyum sağlamaya çalışmakta, duruma çözümler aramaktadır. Kişinin, bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal özelliklerinde belli bir oran ve sürekli olarak fonksiyon kaybı veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereklerine uymama durumuna özürüllük denir (Akıncı, 1999). Genel olarak araştırma sonuçları, anne-babanın özürüllü çocuk karşısındaki tepkilerinin şok, inkar, üzüntü, kızgınlık, suçluluk, kaygı, beklenmedik krizler, dış dünyanın tutumuyla yüz yüze gelmekten kaçınma, hayal kırıklığı, kendine güven ve saygı duymada azalma gibi bazı duyguları ve tepkileri ortaya koyduklarını göstermektedir (Ross 1975, Naidoo 1984, Gargiulo 1985, Kimpton 1990, Darıca 1994).Engelli çocukların ailelerinin stres düzeyi ile ilgili yapılan birçok araştırmalarda, bu ailelerde stres düzeyinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir (Beckman, 1983, Wilton ve Renaut, 1986). Bireylerin başarısızlıklarını hiçbir zaman yenemeyeceklerini, problemlerini hiçbir zaman çözemeyeceklerine inanması gerçekçi bir nedeni olmadığı halde yaşantılarına yanlış anlamlar yüklemesi ve amacına ulaşmak için çabalamadığı halde bunlardan negatif sonuçlar beklemeleri olarak tarif edilen (Beck ve ark. 1963) umutsuzluğun, depresyonda temel etken olduğu (Mc Cubbin 1989), umutsuzluğa eşlik eden kavramların çaresizlik, karamsarlık, eyleme geçememe, işlerini sürdürememe ve suçluluk duyguları olduğu

vurgulanmıştır. Umutsuzlukta olumsuz düşünceler, başarısızlık vardır (Dilbaz ve Seber 1993; Abramson ve ark. 1989; Costa ve McCrae 1980). Umutsuzlukla başa çıkmada sosyalleşmede önemli olan, hayatı renklendiren, zevkli kılan kültür, sanat ve sporun gençlerce yapılıyor olması umutsuzluğun düşük çıkmasının bir nedenidir (Sayar ve ark. 2000).

Yaşam doyumunu tanımlamak için önce “doyum“ kavramının açıklanması uygun olacaktır. Doyum, beklentilerin, gereksinimlerin istek ve dileklerin karşılanması (Neurgarten ve ark. 1961)veya organizmada açlık, susuzluk cinsellik vb. gibi temel biyolojik ihtiyaçların ya da merak, sevgi, yakınlık, başarı vb. gibi ruhsal ihtiyaçların giderilmesi sonucu denge durumunun yeniden kurulmasıdır olarak tanımlanmaktadır (Budak 2000). Yaşam doyumunu ise, kişinin iş, boş vakit ve diğer zaman dilimlerindeki yaşamına gösterdiği duygusal tepki veya tutumdur. Yaşam doyumunu ile yaş, cinsiyet, çalışma ve iş koşulları, eğitim seviyesi, din, ırk gelir düzeyi, evlilik ve aile yaşamı, toplumsal yaşam, kişilik özellikleri, biyolojik etkenler ilişkilidir (Köker, 1991).Yaşam doyumunu kavramına karşılık olarak, sübjektif iyi oluş kullanılabilir. Sübjektif iyi oluş, insanların neden ve niçin kendi yaşamlarını pozitif yollar olarak değerlendirdikleri üzerinde durur bu çalışmalar mutluluk, doyum moral ve olumlu duygu gibi ayrı kavramları kapsar. Mutlu kişi; genç, sağlıklı, ılımlı, arzulara sahip ve zeki kişidir (Selçukoğlu, 2001). Genel yaşam doyumunu yargısı olduğu gibi yaşamın belli alanlarının değerlendirilmesi sonucunda da elde edilmektedir (Terzi, 2005). Veenhoven (1996) yaşam doyumunu bir bütün olarak yaşamın bütün kalitesinin, pozitif olarak gelişiminin derecesi olarak tanımlarken, yaşam doyumunun belirleyicilerini yaşamdaki değişimler (toplumun kalitesi, toplumdaki yeri, kişisel yetenekleri), yaşam olaylarının gidişatı tecrübeli olmak (hazsal tecrübenin işlevi, sevmek yada sevmemek, duyguların işsel üretimi, hoşlanma kapasitesi), gelişimin içsel ilerlemesi (hesap etme ya da sonuç çıkarma, duyguların temelindeki anlamlar, yaşam alanı ve bütünü gelişimindeki farklar, yaşam doyumunu ve doyum alanı arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.

Engelli çocukların ve ailelerin yaşadıkları yaşam doyumunu ve umutsuzluk duyguları belirlenerek gerekli psikolojik desteğin sağlanmasıyla anne babaların çocuklarıyla daha olumlu etkileşim içine girebilecekleri, eğitimlerine katılabilecekleri ve gelecekle ilgili daha sağlıklı planlar yapabilecekleri inancıyla ailelere yol göstermesi, bu konuda yapılacak diğer çalışmalara kaynak olması amaçlanmıştır.

Problem Cümlesi

Zihinsel ve fiziksel özürlü çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Alt Problemler

1. Anne-babanın yaşı, eğitim durumu, gelir düzeyi gibi değişkenlerle umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyi arasında bir ilişki var mıdır?

2. Özürlü çocuğun kız veya erkek olması ile anne-babanın umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın çalışma grubunu Konya İl Merkezinde bulunan A.Celalettin Çıtaş Özel Eğitim ve Rehabilitasyon merkezi ve diğer rehabilitasyon merkezlerinde devam eden zihinsel, fiziksel, hem zihinsel-fiziksel özürlü çocuğu olan toplam 150 anne ve 150 baba bu araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada betimsel araştırma yöntemlerinden biri olan genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrenden, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin bütününe ya da ondan alınacak bir grup, örnek veya örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 1998).

Veri Toplama Aracı

Beck Umutsuzluk "Ölçeği; Beck ve ark. (1974) tarafından geliştirilen" Karamsarlığın Ölçümü " adlı çalışmalarında kullandıkları 20 maddeden oluşan kendini değerlendirme türü bir ölçektir. Geçerlik ve Güvenirlik çalışmaları Durak (1994) tarafından yapılmıştır. BUÖ'de bireyden kendisi için uygun gelen ifadeleri "doğru", uygun olmayanları ise "yanlış" olarak işaretlemesi istenmekte ve verilen anahtar ile uyum sağlayan her cevap 1, uyum sağlamayanlar ise 0 puan almaktadır. Puan aralığı 0-20 arasında olan ölçekte umutsuzluk puanı arttıkça umutsuzluk düzeyinin arttığı varsayılmaktadır(Durak, 1994; Öner 1996)

Yaşam Doymu Ölçeği

Yaşam Doymu Ölçeği, (Diener 1985) Satisfaction with Life Scale).Ölçek toplam 5 maddeden oluşmakta deneklerden bunları 1'den 7'ye kadar derecelendirmesi istenecektir. Her madde 1-7 arasında puanlanmakta ve 5-35 arasında bir toplam puan elde edilmekte, yüksek puanlar yaşam doyumunun yüksekliğine işaret etmektedir. Geçerlik /Güvenirlik çalışmalarını yapanlar; Köker (1991) 150 deneklik bir örneklem (17-21 yaş) üzerinde çalışılmıştır. Araştırmacı tarafından düzenlenen, anne baba ve çocuk ile ilgili demografik bilgileri içeren Aile Bilgi Formu kullanılmıştır.

Araştırmada istatistiksel teknikler olarak; t testi ve One – Way ANOVA, Tamhane ve Ki-kare testleri kullanılmıştır. Bu çalışmada hata düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Araştırmaya katılan anne- babaların umutsuzluk ve yaşam doyumlarının yaş değişkenine göre incelenmesi

		Değişken	Kare toplam	df	\bar{X}	F	P	Tamhane testi
N: 150 Anne Umutsuzluk	Gelecekle ilgili duygu ve beklentiler	Yaş grupları	9.335	2	4.667	4.849	0.000*	51 yaş ve üzeri > 20-35
	Motivasyon kaybı	Yaş grupları	2.412	2	1.206	0.682	0.507	
	Umut	Yaş grupları	27.30	2	13.654	5.483	0.000*	51 yaş ve üz. 20-35, 36-50
Anne-Yaşam doyum		Yaş grupları	11.43	2	5.718	0.231	0.794	
N: 150 Baba Umutsuzluk	Gelecekle ilgili duygu ve beklentiler	Yaş grupları	10.22	2	5.114	6.756	0.000*	51 yaş ve üzeri > 20-35 36-50
	Motivasyon kaybı	Yaş grupları	50.69	2	25.349	12.22	0.000*	51 yaş ve üz. 20-35, 36-50
	Umut	Yaş grupları	57.30	2	28.653	15.64	0.000*	51 yaş ve üzer 20-35
Baba-Yaşam doyum		Yaş grupları	178.910	2	89.455	3.658	0.002*	51 yaş ve üz. 36-50

*p<0,05

Tablo 1'de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan annelerin umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyleri yaş değişkenine göre incelendiğinde; 51 yaş ve üzeri olan annelerin gelecekle ilgili duygu ve beklenti puanları, yaşı 20-35 olan annelerin puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (p<0.05). Umut alt boyutuna ilişkin puanlar incelendiğinde; yaşı 51 yaş ve üzeri olan annelerin puanları, yaşı 20-35 ve 36-50 olan annelerin puanlarından yüksek bulunmuştur (p<0.05). Annelerin motivasyon kayıplarına ilişkin puanlarına ve yaşam doyumlarına ilişkin puanlarına bakıldığında yaş grupları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). Araştırmaya katılan babaların umutsuzluk ve yaşam doyumlarının yaş değişkenine göre incelendiğinde; yaşı 51 yaş ve üzeri olan babaların yaşam doyum puanları, yaşı 36-50 olan babaların yaşam doyum puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (p<0,05).

Gelecekle ilgili duygu ve beklenti puanları, umut alt boyutuna ilişkin puanları ve motivasyon kaybına ilişkin puanlar incelendiğinde; yaşı 51 yaş ve üzeri olan babaların puanları, yaşı 20-35, 36-50 olan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (p<0,05).

Tablo 2. Araştırmaya katılan anne-babaların umutsuzluk ve yaşam doyumlarının eğitim durumu değişkenine göre incelenmesi

			Kare toplam	df	\bar{X}	F	P	Tamhane testi
N: 150 Anne Umutsuzluk	Gelecekle ilgili duygu ve beklentiler	Eğitim durumu	9.474	3	3.158	3.262	0.023*	İlkokul > üniversite
	Motivasyon kaybı	Eğitim durumu	7.411	3	2.470	1.415	0.241	
	Umut	Eğitim durumu	12.891	3	4.297	1.649	0.181	
Anne-Yaşam doyum		Eğitim durumu	186.376	3	62.125	2.622	0.053	
N: 150 Baba Umutsuzluk	Gelecekle ilgili duygu vebeklentiler	Eğitim durumu	18.739	3	6.246	8.875	0.000*	İlkokul > ortaokul, lise
	Motivasyon kaybı	Eğitim durumu	49.970	3	16.657	7.960	0.000*	İlkokul > lise, üniversite
	Umut	Eğitim durumu	39.414	3	13.138	6.679	0.000*	İlkokul > ortaokul, lise
Baba-Yaşam doyum		Eğitim durumu	592.694	3	197.565	9.067	0.000*	Üniv. ve lise-ilkokul

*P<0.05

Tablo 2’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan anne ve babaların umutsuzluk ve yaşam doyumlarının eğitim durumu değişkenine incelendiğinde; eğitim durumu ilkökullü olan annelerin gelecekle ilgili duygu ve beklentilere ilişkin puanları eğitim durumu üniversite olan annelerin puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Annelerin umut, motivasyon ve yaşam doyum puanları ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Eğitim durumu ilkökullü olan babaların gelecekle ilgili duygu ve beklenti, umut alt boyutuna ilişkin puanları, eğitim durumu ortaokul ve lise olan babaların puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur. Eğitim durumu ilkökullü olan babaların motivasyon kaybı puanları, eğitim durumu lise ve üniversite olan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Ayrıca eğitim durumu üniversite ve lise olan babaların yaşam doyum puanları, ilkökullü ve ortaokul mezunu olan babaların yaşam doyum puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 3. Araştırmaya katılan babaların umutsuzluk ve yaşam doyumlarının gelir durumu değişkenine göre incelenmesi

			Kare toplam	df	\bar{X}	F	P	Tamhane testi
N: 150 Baba Umutsuzluk	Gelecekle ilgili duygu vebeklentiler	Gelir durumu	9.790	3	3.263	4.265	0.006*	Asgari ücret 1000-1500
	Motivasyon kaybı	Gelir durumu	5.826	3	1.942	0.811	0.490	2000-2500
	Umut	Gelir durumu	15.533	3	5.178	2.430	0.068	
Baba-Yaşam doyum		Gelir durumu	505.606	3	168.535	7.529	0.000*	Asgari ücret 1000-1500 2000-2500 3000 ve üzeri

*p<0.05

Tablo 3’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan babaların umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyleri ile gelir durumu arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Asgari ücret olan babaların gelecekle ilgili duygu ve beklentilere ilişkin puanları, gelir durumu 1000–1500 ytl ve 2000–2500 ytl arası olan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Ayrıca gelir durumu 3000 ytl ve üzeri olan babaların yaşam doyum puanları, asgari ücret ve 1000-1500 ytl olan babaların puanlarından, gelir durumu 1000-1500 ytl ve 2000- 2500 ytl olan babaların yaşam doyum puanları, asgari ücret alan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p<0.05$).

Tablo 4. Araştırmaya katılan babaların umutsuzluk ve yaşam doymularının çocuğun özü bakımından karşılaştırılması.

			Kareler toplamı	df	\bar{X}	F	P	Tamhane testi
N: 150 Baba Umutsuzluk	Gelecekle ilgili duygu ve beklentiler	Çocuğun özü	17,472	2	8,736	12,345	0,000*	Fiziksel -Zihinsel
	Motivasyon kaybı	Çocuğun özü	15,154	2	7,577	3,273	0,041*	Fiziksel - Zihinsel, fiziksel * zihinsel
	Umut	Çocuğun özü	4,865	2	2,433	1,112	0,332	
Yaşam doym		Çocuğun özü	637,671	2	318,835	14,945	0,000*	Zihinsel -Fiziksel, fiziksel* zihinsel

*p<0.05

Tablo 4 incelendiğinde, babaların umutsuzluk ve yaşam doymularının çocuğun özü bakımından karşılaştırılmasında, çocuğu zihinsel özürlü olan babaların gelecekle ilgili duygu ve beklentilere ilişkin puanları çocuğu fiziksel özürlü olan babaların puanından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (p<0,05). Çocuğu zihinsel ve zihinsel- fiziksel özürlü olan babaların motivasyon kaybına ilişkin puanları çocuğu fiziksel özürlü olan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (p<0,05). Çocuğu fiziksel, zihinsel ve fiziksel- zihinsel özürlü babaların umut alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken(p>0.05) çocuğu fiziksel ve zihinsel-fiziksel özürlü olan babaların yaşam doym puanları, çocuğu zihinsel özürlü olan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (p<0.05).

Tablo 5. Özürlü kız veya erkek çocuğa sahip olan anne- babaların umutsuzluk ve yaşam doym düzeylerinin incelenmesi

Değişkenler		Aile	N	Ortalama	Std. Sap.	t	p
Kız çocuk Umutsuzluk	Gelecekle ilgili duygu ve beklenti	Anne	83	0.55	0.785	0.731	0.466
		Baba	75	0.45	0.949		
	Motivasyon kaybı	Anne	83	2.55	1.202	1.052	0.295
		Baba	75	2.33	1.436		
	Umut	Anne	83	1.14	1.326	0.199	0.843
		Baba	75	1.19	1.332		
Kız çocuk-Yaşam doym		Anne	83	20.30	5.026	2.081	0.039*
		Baba	75	18.67	4.819		
Erkek çocuk Umutsuzluk	Gelecekle ilgili duygu ve beklenti	Anne	67	0.73	1.226	0.973	0.332
		Baba	75	0.56	0.858		
	Motivasyon kaybı	Anne	67	2.63	1.475	0.253	0.801
		Baba	75	2.69	1.636		
	Umut	Anne	67	1.67	1.902	1.504	0.135
		Baba	75	1.23	1.624		
Erkek çocuk-Yaşam doym		Anne	67	19.66	4.860	0.098	0.922
		Baba	75	19.57	5.230		

*p<0.05

Tablo 5'de görüldüğü üzere, kız çocuğuna sahip olan annelerin umutsuzluk, gelecekle ilgili duygu-beklentiler, motivasyon kaybı ve umut alt boyutları ile kız çocuğuna sahip olan babaların umutsuzluk, gelecekle ilgili duygu-beklentiler, motivasyon kaybı ve umut alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken(p>0.05). Kız çocuğuna sahip olan annelerin yaşam doymu puanları, kız çocuğuna sahip babaların yaşam doymu puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (p<0.05). Erkek çocuğuna sahip olan anne ve babaların umutsuzluk, gelecekle ilgili duygu ve beklentiler, motivasyon kaybı, umut ve yaşam doymuları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0.05).

Tablo 6. Araştırmaya katılan anne-babaların umutsuzluk ve yaşam doyumlarının karşılaştırılması.

Değişkenler	Aile	N	\bar{X}	Std. Sapma	t	P	
N: 300 Anne-Baba Umutsuzluk	Gelecekle ilgili duygu ve beklentiler	Anne	150	0.63	1.006	1.148	0.252
		Baba	150	0.51	0.903		
	Motivasyon kaybı	Anne	150	2.59	1.327	0.441	0.659
		Baba	150	2.51	1.545		
	Umut	Anne	150	1.38	1.625	0.966	0.335
		Baba	150	1.21	1.481		
N: 300 Anne-Baba Yaşam doyum	Anne	150	20.01	4.947	1.550	0.122	
	Baba	150	19.12	5.033			

Tablo 6 incelendiğinde, annelerin umutsuzluk alt boyutlarından gelecekle ilgili duygu ve beklentiler, motivasyon kaybı ve umut alt boyutları ile babaların umutsuzluk alt boyutlarından gelecekle ilgili duygu ve beklentiler, motivasyon kaybı ve umut alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Ayrıca özürlü çocuğa sahip olan anne- babaların yaşam doyumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Özürlü çocuğa sahip olan anne-babaların umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada;

Tablo 1’de görüldüğü üzere, 51 yaş ve üzeri olan annelerin gelecekle ilgili duygu ve beklenti puanları, yaşı 20–35 olan annelerin puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Umut alt boyutunda, yaşı 51 yaş ve üzeri olan annelerin puanları, yaşı 20–35 ve 36–50 olan annelerin puanlarından yüksek bulunmuştur. Annelerin motivasyon kaybı ve yaşam doyum düzeyi puanlarına bakıldığında yaş grupları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Yaşı 51 yaş ve üzeri olan babaların yaşam doyum puanları, yaşı 36-50 olan babaların yaşam doyum puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Gelecekle ilgili duygu ve beklenti puanları, umut ve motivasyon kaybına ilişkin değerler incelendiğinde, yaşı 51 yaş ve üzeri olan babaların puanları, yaşı 20–35, 36–50 olan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. İleri yaştaki annelerde umut, gelecekle ilgili duygu ve beklenti puanlarının genç annelere göre yüksek olmasının nedeni, fiziksel ve zihinsel engelli çocuğun doğumundan itibaren bakımını üstlenmesi, babadan daha çok vakit geçirmesi, yıllarca usanmadan bakım sağlamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İleri yaşlarda ortaya çıkan sağlık sorunlarının çocuğun bakımını güçleştireceği ve anne-babaların bakım ihtiyaçlarını karşılayamayacakları endişesiyle umutsuzluğa kapıldıkları düşünülmektedir.

Genç annelerin yaşlı annelere oranla daha umutsuz olduklarını gösteren çalışmalara rastlanmaktadır.(Beckman 1983; Flynt and Wood 1989; Rimmerman ve Dyudevany, 1995). Flynt ve Wood'un (1989) yaptıkları çalışmada genç annelerin uyum sürecindeki kaynakları yeterince kullanamamaları ve daha yaşlı annelerde olgunluk ve deneyim gibi özelliklerin umutsuzluk düzeylerini olumlu etkilediği belirtilmektedir. Down Sendromlu çocuğa sahip yaşlı annelerin genç annelere oranla daha huzurlu oldukları, çocuğun özürü ile ilgili bilinmeyenlerin kalmaması şeklinde açıklanmıştır (Seltzer ve ark. 1993). Bu çalışma sonuçları bizim çalışmamız ile paralellik göstermektedir.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, eğitim durumu ilkökul olan annelerin gelecekle ilgili duygu ve beklentilere ilişkin puanları eğitim durumu üniversite olan annelerin puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Annelerin umut, motivasyon ve yaşam doyum puanları ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Eğitim durumu ilkökul olan babaların gelecekle ilgili duygu ve beklenti, umut alt boyutuna ilişkin puanları, eğitim durumu ortaokul ve lise olan babaların puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur. Eğitim durumu ilkökul olan babaların motivasyon kaybı puanları, eğitim durumu lise ve üniversite olan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Ayrıca eğitim durumu üniversite ve lise olan babaların yaşam doyum puanları, ilkökul ve ortaokul mezunu olan babaların yaşam doyum puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Anne-babaların eğitim düzeylerinin yüksek olması öncelikle çocuklarının özürleri, gelecekte yapabilecekleri konusunda bilgi toplamalarını, böylece ne yapabilecekleri konusunda bilinmezlikten kurtulmalarını, problemden çok çözüm yollarına yoğunlaşma ile

umutsuzluğun azalacağı düşünülmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan anne-babaların problem çözme yeteneklerinin daha iyi olduğu, bu anne-babaların uyum stratejilerini daha iyi belirleyebildikleri saptamıştır (Quine ve Pahl, 1991). Haveman ve ark. (1997) yaptıkları araştırmada eğitim düzeyi düşük olan annelerin kendilerine daha az zaman ayırabildiklerini ve çocukların bakım sorumluluğunu daha yoğun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Stein ve Book (2003) problemlerinin üstesinden gelebilen ve etkili çözümler üretebilen eğitilmiş bireylerin, yaşam doyumlarının da yüksek olduğu, yaşamda karşılaştığımız durumlar karşısında uyum yeteneğinin yüksek olması ve esnek davranışlar gösterebilen bireyler, yaşama karşı gösterdikleri duygusal tepkileri de olumlu olacağı belirtilmektedir. Engelli çocuğu olan annelerin sürekli yaşadıkları kaygı düzeyleri ile çocukları ile birlikte sosyal ortamda (alışveriş, lokantada yemek yeme, çocuklarını kuruma götürme gibi) geçirdikleri zamandaki durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması amacıyla yapılan bir çalışmada; annelerin eğitim durumlarına göre kaygı düzeylerinin artış gösterdiği belirlenmiştir (Doğru ve Arslan, 2008).

Tablo 3'de görüldüğü üzere, asgari ücret alan babaların gelecekle ilgili duygu ve beklentilere ilişkin puanları, gelir durumu 1000–1500 ytl ve 2000–2500 ytl arası olan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Ayrıca gelir durumu 3000 ytl ve üzeri olan babaların yaşam doyum puanları, asgari ücret ve 1000-1500 ytl olan babaların puanlarından, gelir durumu 1000-1500 ytl ve 2000- 2500 ytl olan babaların yaşam doyum puanları, asgari ücret alan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p < 0.05$). Çocuğun doğumuyla birlikte anne-babalardan birinin çocuğun bakımını üstlendiği, diğerinin ise daha çok çalışmak, hastane, bakım, beslenme ve yeni düzenlemeler için ek masraflar mali sorumluluğu artırdığı ve mali sorunların olumsuz duyguları daha da yoğunlaştıracağına düşünülmektedir. Beckman (1983) Down Sendrom, Serebral Palsi ve Spina Bifida tipinde 31 özürü çocuğun annesi ile yaptığı çalışmada, zamana ihtiyaç duyma, maddi problemler, çocuğun bakım ihtiyacı ve davranış problemleri gibi konularda daha fazla kaygı yaşadıklarını göstermiştir. Bu çalışma bizim çalışmamızı destekler niteliktedir.

Tablo 4'de görüldüğü üzere, çocuğu zihinsel özürü olan babaların gelecekle ilgili duygu ve beklentilere ilişkin puanları çocuğu fiziksel özürü olan babaların puanından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Çocuğu zihinsel ve zihinsel- fiziksel özürü olan babaların motivasyon kaybına ilişkin puanları çocuğu fiziksel özürü olan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Çocuğu fiziksel, zihinsel ve fiziksel- zihinsel özürü olan babaların umut alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken çocuğu fiziksel ve zihinsel-fiziksel özürü olan babaların yaşam doyum puanları, çocuğu zihinsel özürü olan babaların puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bunun nedeni, fiziksel özürü çocuğa sahip olan babaların çocuklarında zihinsel bir problemin olmaması nedeniyle belli bazı fiziksel yetersizlikleri aşabildiklerinde çocuklarını topluma kaynaştırma ve örgün eğitimden yararlanma şansı zihinsel engelli bir bireye göre daha kolay aşılabileceğinden fiziksel özürü olan babaların gelecekle ilgili duygu ve beklentileri daha olumlu yöndedir. Çocukların özürlerinin türü ve derecesinin anne-babaların umutsuzluk gibi duyguları üzerinde etkili olduğunu gösteren pek çok çalışma bulunmaktadır (Akkök, 1989; Beckman, 1983; Haveman ve ark. 1997; Sanders ve Morgan 1997). Bu çalışmaların yanı sıra çocukların özürlerinin türü ve derecesinden çok davranış problemlerinin anne babaların umutsuzluk duygularını arttırdığını gösteren çalışmalara da rastlanmaktadır (Floyd ve Gailaugh, 1997; Hodapp ve ark. 1997). Bu çalışma sonuçları bizim çalışmamızı destekler niteliktedir.

Tablo 5'de görüldüğü üzere, kız çocuğuna sahip olan annelerin yaşam doymu puanları, kız çocuğuna sahip babaların yaşam doymu puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Erkek çocuğuna sahip olan anne ve babaların umutsuzluk, gelecekle ilgili duygu ve beklentiler, motivasyon kaybı, umut ve yaşam doyumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Çocuklarının özürü olması durumunda yaşanan pek çok değişikliğe karşın toplumun erkek ve kız çocuklarına uygun gördüğü rollerde ve ailelerin bu rollere uygun beklentilerinde değişiklikler olmadığını ve buna bağlı olarak özürü çocuğun cinsiyetinin anne-babaların kaygı düzeylerini etkilediğini göstermektedir (Beckman 1983, Akıncı 1991). Frey et al (1989) yaptıkları çalışmada anne-babaların erkek çocuklarında ve çocuklarının iletişim becerileri ile eğitim beklentileri konusunda daha fazla umutsuzluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yine Akıncı (1991)'nin yaptığı çalışmada annelerin eğitim beklentileri erkek çocuklarla ilgili olarak artmakta ve bu beklentiler kız çocuklarından farklılık göstermektedir.

Tablo 6’da incelendiği üzere, annelerin umutsuzluk alt boyutlarından gelecekle ilgili duygu ve beklentiler, motivasyon kaybı ve umut alt boyutları ile babaların gelecekle ilgili duygu ve beklentiler, motivasyon kaybı ve umut alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca özürli çocuğa sahip olan anne- babaların yaşam doyumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Özürli bireylere sahip olan anne babaların normal bireylere sahip olan anne ve babalara oranla daha az yaşam doyumunun belirleyici unsur belirledikleri saptanmıştır (Vallerand ve ark. 1989). Anderson (1993)’un 6 ay-5 yaş ve 7-12 yaşlar arasında 49 zihinsel özürli iki grup çocuğun anne ve babaları ile depresyon ve anksiyete belirleyebilmek amacıyla bir araştırmada; Anksiyete düzeyleri, annelerde babalara oranla ve küçük yaşta çocukların ailelerinde büyük yaşta çocukların ailelerine oranla daha yüksek bulunmuştur. Palmer ve ark. (2002) yapmış oldukları çalışmada, kendini harekete geçirebilmek, aksiliklere rağmen yoluna devam edebilmek, sıkıntıların ve her türlü olumsuzlukların düşünmeyi engellemesine izin vermemek, kendini başkalarının yerine koyabilmek ve hiçbir zaman umudunun kırılmasına izin vermemek, Acar (2001) gibi özellikleri bulunan ve bu yeteneklere sahip olan bireylerin yaşam doyumlarının da yüksek olduğu bildirilmektedir. Bu çalışma sonuçları bizim çalışmamız ile paralellik göstermektedir.

Sonuç olarak; zihinsel, fiziksel, zihinsel-fiziksel engelli çocuğa sahip anne- babaların umutsuzluk ve yaşam doyum düzeyi ile yaş, eğitim, gelir düzeyi, özürli çocuğun kız veya erkek olması gibi değişkenlere göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Özürli çocukların eğitim ve tedavilerinin yapılabileceği kurumların yaygınlaştırılması ve erken dönemlerde anne-babalara, aile eğitimi, bireysel danışmanlık hizmetlerinin verilmesinin ailelerin belirsizlik ve yalnızlık duygularını azaltacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abramson LY, Metalsky GI, Alloy LB. (1989) Hopelessness and depression: Athory.
- Acar FT. (2001) Duygusal Zeka Yeteneklerinin Göreve Yönelik ve İnsana Yönelik Liderlik Davranışları İle İlişkisi: Banka Şube Müdürleri Üzerine Bir Alan Araştırması. Yayınlanmamış Doktora Tez, İ.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akıncı A. (1991) Öğretilebilir Düzeyde Zihinsel Özürli Çocukların Annelerinin ve Öğretmenlerinin Eğitim Hedefleri ile İlgili Düşüncelerinin Araştırılması. Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. H.Ü Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Akıncı A. (1999) Özürli Çocuğa Sahip Anne, Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi. H.Ü Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Akkök F. (1989) Özürli Bir Çocuğa Sahip Anne Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyi Ölçme Aracının Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. Psikoloji Dergisi, (23): 26-38.
- Anderson E. (1993) Depression and Axiety in Families with A Mentally Handicapped Child. International Journal of Rehabilitation Research, 16: 165-169.
- Beck AT.(1974) Weissman A, Lester D, Trexler L. The Measurement of Pessimism: The Hopelessness Scale. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42 (6): 861-865.
- Beck AT. Weissman A, Lester D, Trexler L. (1963) The Measurement of Pessimism: The Hopelessness Scale. Journal of Consulting and Clinical Psychology.
- Beckman PJ. (1983) Influence of Selected Child Characteristics on Stress in Families of Handicapped Infants. American Journal of Mental Deficiency, 88 (2): 150-156.
- Budak S. (2000) Psikoloji Sözcüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Costa PT, McCrae RR.(1980) Journal of Personality and Social Psychology, 38, 668-678.
- Darıca N, Pişkin Ü, Gümüşçü Ş. (1994) Otizim ve Otistik Çocuklar. Ankara: Basım Grafik.
- Diener E. (1985) Psychological Bulletin, Subjective Well Being. 95 (3), 542-575.
- Dilbaz N, Seber G. (1993) Umutsuzluk kavramı: Depresyon ve intiharda önemi. Ankara: Kriz Dergisi sayı: 1 (3).
- Doğru S S., Arslan E. (2008) Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı.19, s.543.
- Durak A. (1994) Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Türk Psikoloji Dergisi, 9 (31): 1-11.

- Floyd FJ, Gailaughner EM. (1997) Parental Stress, Çare Demands -and Use of Support Services for School Problems, 46: 359-371.
- Flynt SW, Wood TA. (1989) Sress and Coping of Mothers of Children with Moderate Mental Retardation. American Journal on Mental Retardation 94 (3): 278-283.
- Frey KS, Greenberg MT, Feweli R. (1989) Stress and Coping Among Parents of Handicapped Children: A Multidimensional Approach. American Journal on Mental Retardation, 94: 240-249.
- Gargiulo R. (1985) Working with Parents of Exceptional Children: A Guide for Professionals Houghton Mifflin Company, Boston.
- Haveman M, Gottlieb Rene R, Heller T. (1997) Differences in Service Needs, Time Demand and Caregiving Burden Among Parents of Persons with Mental Retardation Across The Life Cycle. Family Relations, 46: 417-425.
- Hodapp RM, Dykens EM, Masino I.L. (1997) Families of Children with Prader Syndrome: Stress Support and Relations to Child Characteristic. Journal of Autism and Developmental Disorders 44-15.
- Karasar, N. (1998) Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Nobel Yayınevi, 79-81.
- Kimpton D. A. (1990) Special Child in the Family. Sheldon Press, London.
- Köker S. (1991) Normal ve Sorunlu ergenlerin yaşam doymumu düzeylerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mc Cubbin MA. (1989) Family Stress and Family Strengths: A Comparison of Single and Two-Parent Families with Handicapped Children. Research in Nursing and Health, 12: 101-110.
- Naidoo RM. (1984) Counseling Parents with Handicapped Children. Projective Psychology 29 (1): 13-17.
- Neurgarten B, L, Havinghurt R, J, Tobin S. (1961) Journal of Gerontology. The measurement of life satisfaction. 16, 134-143.
- Öner N. (1996) Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları No: 584.
- Palmer, B. Donaldson, C. Stough, C. (2002) Emotional Intelligence and Life Satisfaction. Personality and Individual Difference, 33, (1091-1100).
- Quine L, Pahl J. (1991) ,Stress and Coping in Mothers Caring for A Child with Severe Learning Difficulties: A Test of Lazarus Transaction Model of Coping. Journal of Community and Applied Social Psychology 1: 57-70.
- Rimmerman A, Duvdevany I. (1995) Coping Resources of Mothers of Integrated Pre-Schoolers with Developmental Disabilities. The British Journal of Developmental Disabilities 115 (1): No 90.
- Ross AO. (1975) Family Problems. The Exceptional Child: A Functional Approach Ed R Smith and I Neisvorth. New York, Mc Graw Hill
- Sanders JL, Morgan SB. (1997) Family Stress and Adjustment As Perceived By Parents of Children with Autism or Down Syndrome Implications for Intervention. Child&Family Behavior Therapy 19(4): 15-32
- Sayar K, Güzelhan Y, Solmaz M, Özer OA, Öztürk M, Acar B, Arıkan M (2000) Anger Attacks In Depressed Turkish Outpatients Annuals Of Clinical Psychiatry, 12(4).
- Seltzer MM, Krauss MW, Tsunematsu N. (1993) Adults with Down Syndrome and Their Aging Mothers. Diagnostic Group Differences. American Journal on Mental Retardation, 97 (5) 196-505.
- Selçukoğlu Z. (2001) Araştırma Görevlilerinde tükenmişlik düzeyi ile yalnızlık düzeyi ve yaşam doymumu arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi. Konya: Yayınlanmamış Y. L. T. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Stein, J. S, Book H. E. (2003) EQ Duygusal Zekâ ve Başarının Sırrı. İstanbul: Özgür Yayınları
- Terzi Ş. (2005) Öznel İyi Olmaya İlişkin Psikolojik Dayanıklılık Modeli. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vallerand RJ, Conner PB, Blans MR. (1989) International Aging And Human Development Life Satisfaction Of Elderly 24, 4, 277- 283.
- Veenhoven, R. (1996) The Study of Life Saticfaction, İn: W. E. Saris, R. Veenhoven, A. C. Scherpenzel, B. Butting (Eds). A Comparative Study Of Saticfaction With Life in Europe P. P. 11-48. Eötvös Universty Press.
- Wilton K, Renault J. (1986) Stress Level in Families with Intellectually Handicapped Preschool Children. Journal of Mentally Deficiency Research 30: 163-169.